

کتاب‌شناسی توصیفی و تحلیلی شعرهای گیلکی، تالشی و تاتی

از قرن هشتم تا سال ۱۴۰۰ خورشیدی

مریم‌سادات فیاضی - معصومه (الهام) کیانپور

به نام خداوند بخشنده مهربان

کتاب‌شناسی توصیفی و تحلیلی شعرهای گیلکی، تالشی و تاتی

از قرن هشتم تا سال ۱۴۰۰ خورشیدی
(به همراه آلبوم‌های صوتی)

مریم‌سادات فیاضی
معصومه (الهام) کیانپور

کتاب‌شناسی توصیفی و تحلیلی
شعرهای گیلکی، تالشی و تاتی

از قرن هشتم تا سال ۱۴۰۰ خورشیدی
(به همراه آلبوم‌های صوتی)

مریم‌سادات فیاضی، معصومه (الهام) گیلانپور

مشاور گرافیک: رزیتا صفری صدیق

طراحی جلد: یاسین علوی

صفحه‌آرایی: مهیار پرحلم

چاپ نخست: ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

انتشارات سپیدرود

شماره تماس: ۰۹۱۱۳۴۸۲۹۰۹

سرشناسه: فیاضی، مریم‌سادات، ۱۳۵۴ -

عنوان و پدیدآور: کتاب‌شناسی توصیفی و تحلیلی شعرهای گیلکی، تالشی
و تاتی از قرن هشتم تا سال ۱۴۰۰ خورشیدی (به همراه آلبوم‌های صوتی)

مریم‌سادات فیاضی، معصومه (الهام) گیلانپور.

مشخصات نشر: رشت: سپیدرود، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری: ۱۴۴ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۰۵۹۴۱-۰

موضوع: شعر گیلکی -- قرن ۱۴ -- کتاب‌شناسی

موضوع: شعر تاتی -- قرن ۱۴ -- کتاب‌شناسی

موضوع: شعر تالشی -- قرن ۱۴ -- کتاب‌شناسی

شناسه افزوده: گیلانپور، معصومه (الهام). ۱۳۵۸. همکار

شناسه افزوده: حوزه هنری گیلان

رده‌بندی کنگره: Z7155

رده‌بندی دیویی: ۰۱۶/۸۱۰۰۹

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۷۵۵۸۹۷۵

فهرست مطالب

- یادداشت حوزه هنری گیلان / ۷
- مقدمه / ۹
- فصل اول کتاب‌های شعر گیلکی / ۱۷
- آلبوم‌های صوتی شعر گیلکی / ۹۱
- فصل دوم کتاب‌های شعر تالشی / ۹۹
- آلبوم‌های صوتی شعر تالشی / ۱۲۲
- فصل سوم کتاب‌های شعر تاتی رودبار / ۱۲۵
- آلبوم‌های صوتی تاتی رودبار / ۱۲۶
- نمایه / ۱۲۷
- کتاب‌نامه / ۱۳۵
- منابع / ۱۴۴

نشانی اینترنتی

www.artguilan.ir

 [artguilan](https://www.instagram.com/artguilan)

مرکز پخش

۰۱۳ - ۳۳۳۴۵۵۷۱

یادداشت حوزه هنری گیلان

کتاب‌شناسی یکی از مهم‌ترین شیوه‌های کسب اطلاع از پژوهش‌ها و آثار علمی، ادبی، هنری و مانند آن است. روشی که از طریق آن به دست آوردن اطلاعاتی درباره کتاب‌ها و تحقیق و توصیف اجمالی پیرامون آن‌ها ممکن می‌شود. در کتاب‌شناسی صورتی منظم و مدون از ویژگی‌های فیزیکی، چاپی و محتوایی کتاب‌ها ارائه می‌شود. کتاب‌شناسی در قرن بیستم به دلیل احتیاج به مکانیزمی مؤثر برای ثبت و ارائه اسناد در مواجهه با پیشرفت وسیع نشر؛ و نیاز خاص کشورها (به‌ویژه کشورهای پیشرفته) به اطلاعات علمی و تکنولوژیک، آن‌هم به صورت مدون و دسته‌بندی شده اهمیت بیشتری پیدا کرد. در واقع انتشار کتاب‌ها و تولیدات فکری با این کثرت و گستردگی در عصر حاضر، موجب کاهش توانایی برای آگاهی کامل از کتاب‌ها و ثبت و ضبط آن‌ها شده است. نکته‌ای که لزوم کتاب‌شناسی را بیش از پیش ضروری می‌کند، همین گستردگی است.

در کتاب‌شناسی شعرهای بومی گیلان از جمله شعرهای گیلکی، تالشی و تاتی تاکنون اقدام در خوری صورت نگرفته است تا پژوهشگران ادبیات بومی برای رسیدن به داده‌های منتشر شده از پیمودن راه دراز و طاقت‌فرسای خوانش تک‌تک آثار بی‌نیاز

شوند. در این کتاب قالب اشعار، مفاهیم و مضمون اشعار، ناشر، سفارش دهندگان، قطع، شمارگان و برخی اطلاعات پیرامونی در باره کتاب و پدیدآوردگان آن در اختیار خوانندگان قرار می‌گیرد. این کتاب نخستین اثری است که به همت دکتر مریم‌سادات فیاضی و معصومه (الهام) کیانپور به شناسایی آثار مکتوب و صوتی شعر گیلکی، تالشی و تاتی پرداخته است و با سوییۀ توصیفی و تحلیلی دسته‌بندی شده است تا خواننده شمایی کلی از فضای بومی شعر گیلان را پیش رو داشته باشد. امید است که این مهم به تدریج در همه عرصه‌های علمی، تاریخی، ادبی و... نیز مورد توجه قرار گیرد و کتاب‌شناسی آن بخش‌ها هم به انجام برسد. حوزه هنری گیلان ضمن سپاس از مولفان این اثر و هم‌چنین ناشر گرامی، کتاب‌شناسی توصیفی و تحلیلی شعرهای بومی گیلان را به علاقه‌مندان تقدیم می‌کند.

واحد آفرینش‌های ادبی

مقدمه

شعر، سروده، چامه یا چکامه یکی از قدیمی‌ترین گونه‌های ادبی و شاخه‌ای از هنر است. دهخدا در یادداشت‌های خود پیرامون شعر می‌نویسد: «چکامه، چغامه، چامه، نَشید، نظام، سخن منظوم، منظومه، قریض. ظاهراً ایرانیان را قسمی سرود یا شعر بوده و خود آنان یا عرب آن را «هَنَيمَه» می‌نامیده‌اند. قدیم‌ترین شعر ایران که به دست است گاتاهای زرتشت است که نوعی شعر هجایی محسوب می‌شود» (دهخدا: ۱۳۷۷، ۹/۱۴۲۹۷). پژوهشگران، همسو با شرایط زمانی، مکانی و اندیشگانی خود، تعاریف متفاوتی از شعر ارائه می‌دهند. مع الوصف، صرف‌نظر از تعریف شعر، شاعر با سرایش شعرش، به بودن خود معنا می‌بخشد؛ بودنی دیگرگونه که در زبان شعر جلوه‌گر می‌شود و آفرینه‌ای زبانی در پوششی فاخر و آراسته رخ می‌نماید. هر مفهومی که واجد ارزشی برای بیان باشد در قالب واژه‌ها، به تصویر کشیده می‌شود و گستره‌کران‌گشاده‌ای از احساسات و عواطف انسانی تا دغدغه‌های اجتماعی، سوگیرهای سیاسی و باورمندی شاعر در بستر شعر جاری می‌شود. اندیشه در کالبد کلمات جان می‌گیرد و به واسطه‌ی جذبه‌ی هنری و زیبایی‌شناختی‌اش همچون سیلانی در جامعه ساری می‌شود. تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی اقوام در شعر برجسته می‌شود و به فضای فکری مخاطبانش راه می‌گشاید و توأمان گوناگونی‌های

مربوط به آداب و رسوم معرفی و در عین حال وحدت‌آفرین می‌شوند. از همین رو، ادبیات در مقام فرم خاصی از زبان، اثربخشی تمدنی و فرهنگی دارد. چنین فرمی، ریشه در کارکرد زیبایی‌شناختی و هنرآفرینی زبان دارد که در کنار برقراری ارتباط، تکیه‌گاه اندیشه و حدیث نفس یکی از چهار نقش اصلی زبان است. زبان فارسی و گویش‌های ایرانی را نیز از حیث داشتن چنین کارکردی نمی‌توان از دیگر زبان‌ها مستثنی پنداشت.

زبان‌های ایرانی شاخه‌ای از زبان‌های آریایی و از کهن‌ترین زبان‌های خانواده بزرگ زبان‌های هند و اروپایی به‌شمار می‌روند. زبان‌های ایرانی نو، زبان‌هایی هستند که پس از ورود اسلام به ایران به تدریج در مناطق مختلف پدیدار شده، علیرغم رواج هم‌زمان‌شان با برخی از زبان‌های میانه، به دلیل تحولات ساختاری‌شان، از زبان‌های ایرانی میانه متمایز شدند. زبان فارسی متداول‌ترین پرسخن‌گوترین زبان ایرانی نو، است. دیگر زبان‌ها و گویش‌های ایرانی نو با استناد به قرابت‌های ساختاری و جغرافیایی در قالب گروه اصلی غربی و شرقی از یکدیگر متمایز می‌شوند. گروه غربی خود در برdarنده دوزیرگروه شمال غربی و جنوب غربی است. «گیلکی، از جمله گویش‌های دریای خزر، در دسته زبان‌های ایرانی شمال غربی جای می‌گیرد» (رضایی باغبیدی، ۱۳۸۰: ۴). این زبان در قسمت گیلان و دیلمستان متداول بوده و پرگویشورترین زبان استان گیلان و داری سه گویش بیه‌پسی (گیلان غربی)، بیه‌پیشی (گیلان شرقی) و گالشی است. مردم شمال غربی گیلان، به زبان تالشی سخن می‌گویند که در شمار خانواده زبان‌های ایرانی شمال غربی جای دارد. زبان تاتی نیز از خانواده همین گروه اخیر است که متکلمانش در بخش جنوبی گیلان در بخش رودبار سکنی گزیده‌اند. از اینرو، در پژوهش حاضر هر جا به زبان تاتی اشاره می‌شود مراد زبان ساکنان جنوب جلگه است. رضایی باغبیدی زبان تاتی را در شمار گویش‌های آذری و از خانواده گویش‌های شمال غربی در نظر می‌آورد و انواع اشتهاردی، الموتی، تاکستانی، چالی، خونی، روبری، سگزابادی، شالی، گجلی، کیرینگانی، هرزنی و هزاررودی را برای آن برمی‌شمارد (رضایی باغبیدی، ۱۳۸۰: ۵).

اگرچه سخنگویان زبان‌های پیش‌گفته در سال‌های اخیر به طرز چشمگیری کاهش یافته‌اند، لیکن در چند دهه اخیر، آثار ارزشمندی در قالب‌ها و سبک‌های مختلف ادبی، به گیلکی، تالشی و تاتی به زیور طبع آراسته شده‌اند. شعر معاصر این زبان‌ها، خاصه گیلکی، در دهه‌های اخیر در راستای تحولات بزرگی که در شعر فارسی به وقوع پیوسته، دستخوش تحولات و دگرگونی‌های اساسی شده که حاصل آن، مجموعه اشعاری با نگرشی نوین و دیگرگونه به هستی و جهان پیرامونی بوده است. در این میان نقش مخاطبان این اشعار را نمی‌توان از نظر دور داشت که توجه‌شان به این گونه زبانی زمینه‌ساز ترویج و اشاعه آن و خلق آثار برجسته‌ای شده است.

ادوار شعر گیلکی را می‌توان در قالب چهار دوره از یکدیگر بازشناخت: نخست، دوره‌ای که از ابتدای قرن هشتم تا آغاز جنبش مشروطه‌خواهی را دربرمی‌گیرد و علیرغم بازه زمانی طولانی‌اش به جز چند شاعر به خود ندیده است. دوم، دوره‌ای درست پیش و پس از انقلاب مشروطیت که شاعران گیلکی سرا با تکیه به شعر کلاسیک ایران، در اوزان عروضی اشعار خود را عرضه می‌کردند. سوم، دوره نیما و پس از آن که شاعران گیلکی سرا به قیاس با نیما به شعر نوری آوردند. چهارم، دوره پس از نیما و یا پسانیمایی که شاعران گیلکی سرا در کنار اشعار دو دوره قبل، با تأثیر جریان‌های ادبی، اشعارشان را به صورت آزاد و سپید می‌سرودند که تا به امروز نیز ادامه دارد (گلستانی، ۱۳۹۴: ۳۷).

دوره‌های شعر تالشی را می‌توان به سه دوره تقسیم کرد. ردپای نخستین تلاش‌های جدی شاعران تالش در سرودن شعر تالشی را می‌توان در دوره قاجاریه بازجست. صدقی پونلی (بیوک‌خان)، سید محمود شرفی، میرزا فرهاد شهنازی ارده و صوفی بابالا از جمله پیشگامان این رویکرد بودند که اندیشه و احساس خود را در قالب زبان تالشی آمیخته با فارسی جاری می‌کردند. جریان کاربست زبان التقاطی تالشی-فارسی، به صورت جسته‌گریخته و در فواصل زمانی زیاد تا ابتدای دهه پنجاه تداوم داشت تا به دوره دوم رسید. انتشار نخستین اثر منظوم تالشی با نام «خندیله پُشت» نقطه عطفی در ادبیات تالشی پدید آورد. «در مقطع گام‌های بریده، کوتاه و تقنی

گذشته که پشتوانه [چندان] نداشت، انتشار این منظومه، ادبیات غیرعامیانه تالش را وارد دوره جدیدی نمود» (منفرد، ۱۳۹۳: ۸). دوره سوم شعر تالشی تحت‌تأثیر جریان‌های ادبی به‌صورت آزاد و سپید شکل گرفت که تا امروز نیز ادامه دارد.

تاریخچه ادبیات تاتی نیز با استناد به اشعار پراکنده به‌جامانده، به سده هشتم هجری قمری بازمی‌گردد. اما تاریخ آغاز دوره جدید آن، دوران پس از مشروطه است. اشعار تاتی در گیلان به‌شدت مهجور مانده و به‌جز اشعاری چند از شاعران این حوزه که در نشریات و فضاهای مجازی منتشر شده، تنها اثر شایان توجه یک کتاب و لوح صوتی است.

محدوده پژوهش حاضر، کتاب‌شناسی اشعار گیلکی، تالشی و تاتی است. در نگاهی کلی می‌توان ویژگی‌های زیر را برای شعر گیلکی معاصر برشمرد: شعر گیلکی در سال‌های ابتدایی پیروزی انقلاب اسلامی و شروع جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، در کار تکرار و تقلید از شعر دهه‌های پیش از خود بود و در ابتدای دهه هفتاد، متأثر از اندیشه‌های نو در شعر فارسی، با گوشه چشمی به ترانه‌های فولکلوریک و طبیعت‌گرا به فضای تازه‌ای دست یافت. دگرگونی در شرایط فرهنگی و اجتماعی در دهه‌های هشتاد و نود و طرح مفاهیمی همچون دهکده جهانی و شکل‌های مردم‌نهاد با رویکردهای زیست‌محیطی و فعالیت‌های بشردوستانه دریچه تازه‌ای به روی شاعران گشود که رد پای چنین مسائلی تازه طرح‌شده‌ای را می‌توان در اشعار این دو دهه بازجست. شعر تالشی در دهه پنجاه و شصت خورشیدی، به‌شکل قابل توجهی به فرهنگ عامه مردم تالش، آداب و رسوم، طبیعت و اقلیم منطقه و مفاهیم عاشقانه پرداخت. اشعار تالشی در دهه‌های هفتاد، هشتاد و نود اما در کنار درون‌مایه‌های دو دهه قبل، به رویکردهای تازه‌ای چون: مسائل اجتماعی و فرهنگی روز، مسائل زیست‌محیطی و مانند آن دست یافت که دریچه‌ای جدیدی را به حوزه محتوای شعر تالشی گشود. شعر تاتی نیز از گذشته تا حال بیشتر حول محور طبیعت‌گرایی و مفاهیم عاشقانه شکل گرفته است. شاعران تات در جهت ماندگاری زبان و فرهنگ خود، با استفاده از قالب‌های مختلف به بازخوانی جاذبه‌های طبیعی منطقه، فرهنگ کار، موضوعات عاشقانه و مانند آن

پرداخته‌اند. لیکن بازشناسی مفاهیم مطرح در شعر گیلکی، تالشی و تاتی جز از رهگذر کتاب‌شناسی میسر نیست.

از منظر پیرسن^۱ کتاب‌شناسی علمی است با پیشینه ۲۵۰۰ ساله و اصطلاح کتاب‌شناسی در کاربرد عام ناظر است بر فهرست کتاب‌هایی که از حیث موضوع دارای وحدت هستند. کراتی نوس میچر^۲ از اهالی یونان، برای نخستین بار اصطلاح کتاب‌شناسی^۳ را در حدود ۵ قرن پیش از میلاد مسیح معرفی کرد و آن را به معنای «نویسنده یا کاتب کتاب^۴» به کار برد. کتاب‌شناسی با این معنی تا سال ۱۰۰ میلادی رواج داشت و از آن روزگار به بعد، دیوسکوریدز^۵ کلمه بیبلیوگرافیا^۶ را ارائه داد که معنی نوشتن کتاب از آن افاده می‌شد. با این توضیح، اگر «بیبلیوگرافی» را معادل فهرست بیانگاریم، در آن صورت کاربرد کتاب‌شناسی در زبان فارسی نمی‌تواند واژه جدیدی باشد. «تاریخ ایران، زبان و ادبیات آن نشان‌دهنده این است که ایران قبل و بعد از آمدن اعراب و تهاجم مغول از کتابخانه‌های متعددی برخوردار بوده است. البته جای هیچ‌گونه شبهه‌ای نیست که کتابخانه‌های مزبور نمی‌توانستند بدون نوعی «فهرست» و یا «کتاب‌شناسی» به فعالیت خود ادامه دهند، از دوران گذشته، چند فهرست و اعلام مربوط به کشورهای اسلامی باقی مانده است. این فهرست‌ها منابع خوبی هستند تا از کتاب‌هایی که در زمان پیشین وجود داشته‌اند، اطلاع حاصل کنیم» (تسییحی، ۱۳۶۵: ۳۴).

امروزه کتاب‌شناسی، یکی از مهم‌ترین شاخه‌های علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی است که نمی‌توان از اهمیت آن در به‌سامان رساندن پژوهش‌های علمی و هدف‌مند چشم پوشید. چرا که هر مطالعه‌ای بر نتایج تحقیقات پیش از خود استوار است،

1. Pearson

2. B.C.Cratinus Major

3. Bibliographos

4. "Writer" or "Copyist of books"

5. Dioscorides

6. Bibliographia

خواه در رد آن و خواه در تأییدش. در نتیجه بدون دسترسی و آگاهی دقیق از منابع موجود، پژوهش، پیرامون موضوع مورد نظر، شیری است بی‌یال و دم و ایشکم. پژوهشگران همواره بررسی آثار، سبک و زبان شاعران و نویسندگان و میزان اثرپذیری و اثرگذاری‌شان بر شاعران و نویسندگان پیش و پس از خود را مورد مذاکره قرار داده‌اند. لیکن در بسیاری موارد، تحقیقات در باب موضوع پیش‌گفته، سیری مشابه و موازی و نه مکمل داشته‌اند. این امر، ضرورت تدوین کتاب‌شناسی‌ها را به منظور ایجاد پژوهش‌های سازمان‌یافته و متقن تقویت می‌کند. گردآوری، توصیف و تحلیل منابع و مراجعی که پیرامون موضوعی واحد پدید آمده‌اند، روشنگر مسائلی درباره اهمیت و انسجام موضوع مورد نظر هستند.

کتاب‌شناسی را باید در شمار سودمندترین روش‌های کسب آگاهی از وجود و رویکرد یک کتاب به‌شمار آورد. در مقام هنر، کتاب‌شناسی راه و رسم تحصیل اطلاعاتی است درباره کتاب‌ها، پژوهش‌ها و توصیف آن‌ها، افزون بر، عرضه آن کتاب به‌صورت مرتب و منظم و نیز سیاهه‌ای از نام و مشخصات کتاب‌ها. هدف اساسی کتاب‌شناسی نیز یاری‌رساندن به کاربران است برای تشخیص وجود یا شناسایی یک کتاب یا هر ماده دیگری که امکان دارد مورد توجه پژوهشگر باشد. از قدیم کتاب‌شناسی حائز اهمیت بوده است تا به آنجا که از فهرست کتابخانه آشوربانی پال^۱ در نینوا می‌توان به‌عنوان کهن‌ترین کتاب‌شناسی جهان یاد کرد، اما به‌دنبال اختراع صنعت چاپ، و به‌تبع آن، توزیع ارزان‌تر و آسان‌تر کتب، و فزونی شمارگان کتاب‌ها، نیاز به تهیه کتاب‌شناسی برای خوانندگان و کتابخانه‌ها رشدی فزاینده یافت. به این منظور، کتاب‌شناسی‌های متعدد موضوعی یا فهرست‌گونه با توجه به نیاز و فرهنگ جوامع پدید آمد تا خوانندگان با استناد به آن‌ها، به سهولت کتاب‌های مورد نیاز خود را بازیابند (عبدی و دیگران، ۱۳۹۲: ۲۲).

پژوهش پیش‌رو، با هدف شناسایی کتاب‌های شعر گیلکی، تالشی و تاتی بر آن است از این رهگذر امکان شناخت کتاب‌های حوزه شعر گیلان و سیر تحول آن را

برای پژوهشگران و شاعران فراهم آورد و توأمان اندیشه شاعران را در ادوار مختلف کهن‌سرزمین گیلان بازنمایاند. این‌که چگونه و از چه زمانی، مضامینی چون طبیعت‌گرایی، کشاورزی، جنگ، مسائل زیست‌محیطی و امثال آن در قالب‌های کلاسیک (غزل، رباعی و امثال آن)، شعر نو و سپید و همچنین قالب‌های ابتکاری (هشاسعر) در مجموعه اشعار بومی گیلان امکان وقوع یافتند. افزون بر این، پژوهش حاضر تلاشی است برای سهولت دستیابی پژوهشگران به منابع ادبیات منظوم بومی گیلان.

روش پژوهش کیفی حاضر، کتاب‌شناسی توصیفی و تحلیلی است. به این معنا که علاوه بر اطلاعات کتاب‌شناختی، معرفی نویسنده و اجزای کتاب، هر بخش به تحلیل ویژگی‌های متنی همچون سبک و قالب اشعار، مولفه‌های شایان توجه هر کتاب، هدف شاعر به لحاظ نوع مخاطب، نوع اثر از منظر تأثیرگذاری و مواردی از این دست اختصاص دارد. جمله‌گی این موارد، ساختاری در نوع خود نوین پیشنهاد می‌کند؛ خاصه آن‌که علیرغم جنبه تحلیلی اثر، پژوهشگران کوشیده‌اند جانب انصاف نگاه دارند و از قضاوت‌های سوپژکتیو اجتناب کنند.

پیکره داده‌های پژوهش شامل تمامی آثار منتشر شده شعر گیلکی، تالشی و تاتی در قالب نوشتاری یا صوتی است که به شیوه اسنادی گردآوری شده و به شیوه توصیفی-تحلیلی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. پژوهشگران بر آن بودند پیکره‌شان تا حد امکان جامع بوده، تمامی آثار این حوزه را دربرگیرد. اگرچه، در امر گردآوری از هیچ کوششی فروگذار نکردند، از قلم‌افتادن موردی یا مواردی را محتمل می‌شمارند. از این‌رو، ضمن اذعان به احتمال وجود چنین کاستی‌ای، از تمام پژوهشگران، شاعران و مطلعین دعوت می‌کنند در تکمیل اثر یاری‌رسان باشند و در امر تدوین پیوسته آن، در ویراست‌های بعد اهتمام ورزند؛ چراکه کتاب‌شناسی شعر گیلان را متعلق به همه گیلانیان می‌دانند.

کتاب‌شناسی حاضر در بخش شعر گیلکی از قرن هشتم هجری با اشعار پیر شرفشاه دولایی آغاز و خط سیر زمانی اشعار را تا به امروز پی می‌گیرد. با از میان رفتن آثار منظوم در بازه زمانی قرن هشتم تا هنگامه انتشار اشعار افرشته، شعر گیلکی به

سکوتی دیر پا می‌نشیند. به تدریج با نضج گرفتن شعر گیلکی به عنوان یکی از انواع ادبی، بررسی آثار پرشمار طبع شده را از سر می‌گیرد. بخش شعر تالشی از منظومه «خندیله‌پشت» زنده‌یاد فرامرز مسرور ماسالی و مجموعه «جنگل و جنازه» علی عبدلی در دهه پنجاه آغاز می‌شود و با رویکردهای متنوعی در حوزه قالب و محتوا تا به امروز تداوم می‌یابد. در بخش شعر تاتی نیز یگانه مجموعه شعر و همچنین لوح صوتی منتشر شده در دهه نود خورشیدی معرفی می‌شود.

به منظور ایجاد همبستگی و پیوستگی در پژوهش، علاوه بر کتاب‌شناسی یک شاعر، مجموعه شعرهای منتخب شاعران متعدد به کوشش یک یا چند نفر (مجموعه‌های گردآوری شده) نیز توصیف و تحلیل و بر اساس حروف الفبای نام خانوادگی شاعران و همچنین حروف الفبای عنوان کتاب و یا آلبوم، تنظیم شده‌اند. برخی آثار اگرچه با هدف معرفی و بررسی موسیقایی تولید و منتشر شده بود ولی از آنجا که ترانه‌های اجرا شده خوانندگان را نیز در خود داشت در کتاب آمده است. نکته شایان توجه این که اطلاعات کتاب‌شناسی شمار محدودی از کتاب‌ها و آلبوم‌های صوتی، کامل به نظر نمی‌رسد که ریشه آن را می‌توان به عواملی چون در دسترس نبودن و ناشناخته ماندن آن آثار نسبت داد. لیکن به منظور پایبندی به اصول علمی تألیف کتاب‌شناسی، به معرفی اثر با همین اندک اطلاعات بسنده کردیم و امید بستیم به یاری خوانندگان علاقه‌مندی که دل در گرو زبان و فرهنگ بومی خود دارند و ما را از دانش‌شان بهره‌مند خواهند ساخت.

برای به سامان رسیدن این پژوهش، وام‌دار اندیشه‌ورزانی هستیم که خود دستی بر آتش فرهنگ و ادبیات دارند، فرد فرد یاوران مان در حوزه هنری گیلان. تمامی کوشندگان و شاعران شعر بومی گیلان و شاعر گرامی سیدمومن منفرد که در گردآوری مجموعه اشعار تاتی و تالشی یاورمان بودند. حُسن اثر جملگی متعلق است به صاحبان آثار، باقی همه کاستی‌هاست از آن نویسندگان؛ باشد که خوانندگان به دیده اغماض بنگرند.

فصل اول

کتاب‌های شعر گیلکی

آ / الف

■ آریا پاد، محسن (۱۳۲۶، رشت)

آلو...؟! (شُخی شعر)

مجموعه «آلو...؟!» در ۱۱۲ صفحه و در شمارگان هزار نسخه، در قطع رقعی، در سال ۱۳۹۶ توسط انتشارات سپیدرود در رشت منتشر شده است.

این مجموعه مشتمل بر ۵۰ شعر آزاد طنز گیلکی به همراه برگردان به فارسی است. شاعر در ابتدای کتاب، یادداشت کوتاهی نیز پیرامون شناسه «شُخی شعر» نوشته است. مضامین اشعار این مجموعه، حول محور موضوعات اجتماعی و انتقادی با زبان طنز ملایم می‌چرخد. شاعر در این اشعار، با افراد نام‌آور دنیا، ایران و گیلان و همچنین با پدیده‌های غیر زنده، گفتگویی به طنز ارائه داده است.

اویتا من

مجموعه «اویتا من» در ۱۶۹ صفحه و در شمارگان ۱۱۰۰ نسخه، در قطع رقعی، در سال ۱۳۸۷ توسط انتشارات فرهنگ ایلپا در رشت منتشر شده است.

این مجموعه، دارای ۶۰ شعر نومی گیلکی به همراه برگردان فارسی است. در ابتدای کتاب راهنمای نشانه‌های نوشتاری اشعار نیز ضمیمه شده است. شاعر در این مجموعه با بهره‌گیری از آرایه‌های ادبی چون تشبیه و استعاره، به ترکیب‌سازی در جهت ارائه‌کردن مفاهیم اسطوره‌ای و تاریخی در شعر گیلکی رو آورده تا کارکردهای دیگر زبان گیلکی را نشان دهد.

می گیلان

مجموعه «می گیلان» در ۱۰۰ صفحه و در شمارگان ۲۱۰۰ نسخه، در قطع رقعی، در سال ۱۳۸۰، توسط انتشارات هدایت در رشت منتشر شده است. این مجموعه، شامل ۱۰۰ دوبیتی گیلکی به همراه برگردان به فارسی است که برخی از آن‌ها را فریدون پوررضا به صورت آواز اجرا کرده است. مضمون اصلی اشعار این کتاب طبیعت گیلان و مفاهیم پندآموز و تعلیمی است.

واپوشسته‌واز

مجموعه «واپوشسته‌واز» در ۱۲۰ صفحه و در شمارگان ۳ هزار نسخه، در قطع رقعی، در سال ۱۳۹۰، توسط انتشارات دهسرا در رشت منتشر شده است. این مجموعه، در چهار فصل با عناوین «پیشاشو»، «گیلانه»، «بهارانه» و «عاشقانه» طبقه‌بندی شده است که در بخش پیشاشو، ۶۰ شعر، در بخش گیلانه ۱۵ شعر، در بخش بهارانه ۱۲ شعر و در بخش عاشقانه نیز ۱۳ شعر را در قالب دوبیتی در بردارد. برگردان به فارسی کلیه اشعار در انتهای هر شعر گیلکی آورده شده است. آریاپاد در این مجموعه، با استفاده از صنایعی چون تلمیح، حس‌آمیزی، تشخیص و مانند آن نشان داده است که زبان گیلکی، ظرفیت بیان گفتمان انسان‌شناسانه را دارد.

■ آلیانی، فرخ (۱۳۳۹، فومن)

زرخ گومار

مجموعه «زرخ گومار» در ۸۸ صفحه و در شمارگان هزار نسخه، در قطع رقعی، در سال ۱۳۹۲ توسط انتشارات بلور در رشت منتشر شده است. این مجموعه مشتمل بر ۸۲ دوبیتی گیلکی به همراه برگردان به فارسی است. برخی از اشعار این مجموعه تعلیمی و پندآموز و برخی طبیعت‌گراست که زندگی بومی مردم گیلان را توصیف می‌کند.

■ آربین فرد، علی «علایی» (۱۳۱۷، رشت)

عروس باغ

مجموعه «عروس باغ» در ۷۸ صفحه و در شمارگان دو هزار نسخه، در قطع رقعی، در سال ۱۳۸۸ توسط انتشارات گیله‌مرد در رشت منتشر شده است. این مجموعه مشتمل بر ۳۰ دوبیتی، یک مستزاد، ۱۱ غزل، چهار مثنوی و شش شعر نوی گیلکی به همراه واژه‌نامه و اصطلاحات گیلکی برای هر شعر به صورت مجزا است. در انتهای کتاب نیز واژه‌نامه الفبایی کل اشعار ضمیمه شده است. اشعار این مجموعه پیرامون موضوعاتی چون: مفاهیم عاشقانه، پندآموز، کار و زندگی بومی و درد دل‌های شاعرانه سروده شده‌اند.

یادگار قدیمی و دیهاتی

مجموعه «یادگار قدیمی و دیهاتی» در ۱۶۷ صفحه و در شمارگان ۱۵۰۰ نسخه، در قطع رقعی، در سال ۱۳۸۵ توسط انتشارات گیله‌مرد در رشت منتشر شده است. این مجموعه شامل یک منظومه بلند و مثنوی داستانی گیلکی در ۱۵ فصل به همراه برگردان به فارسی است که شاعر آن را در سال ۱۳۷۰ سروده است. واژه‌نامه گیلکی اشعار نیز در انتهای کتاب ضمیمه شده است. درون‌مایه اصلی این منظومه، حول محور کار و زندگی پررنج و تلاش روستاییان قدیم گیلان می‌چرخد که شاعر دغدغه‌ها، احساسات و گذران عمر آن‌ها را در این ابیات روایت کرده است.

■ احمدی، عباس (۱۳۲۹، فخب رشت)

پاماله

مجموعه «پاماله» در ۱۰۴ صفحه و در شمارگان هزار نسخه، در قطع رقعی، در سال ۱۳۸۷ توسط انتشارات گیله‌مرد در رشت منتشر شده است. این مجموعه مشتمل بر سه بخش شعرهای سپید (۶۴ شعر)، دوبیتی (۱۱ دوبیتی) و منظومه (۲ مثنوی) به همراه برگردان به فارسی اشعار است. در انتهای مجموعه، راهنمای آوانوشت و واژه‌نامه پیوست شده است. درون‌مایه اصلی اشعار این کتاب توصیف طبیعت گیلان، مضمون‌های حکیمانه در آمیخته با عشق به شکل ساده و روایی است.

جوخوفته آفتاب

مجموعه «جوخوفته آفتاب» در ۱۲۸ صفحه و در شمارگان ۷۰۰ نسخه، در قطع رقعی، در سال ۱۳۹۵ توسط انتشارات سپیدرود در رشت و به همت واحد آفرینش‌های ادبی حوزه هنری گیلان منتشر شده است.

این مجموعه مشتمل بر ۱۰۴ شعر کوتاه گیلکی به همراه برگردان به فارسی، آوانوشت و راهنمای آوانوشت است. در ابتدای کتاب یادداشتی از حوزه هنری گیلان پیرامون جریان هساشعر در گیلان و گرایش شاعران گیلکی سرا به آن و همچنین یادداشتی از علی‌اکبر مرادیان گروسی درباره شاخصه‌های شعر عباس احمدی ضمیمه شده است. مفاهیم عاشقانه و طبیعت‌گرا از مضامین اصلی اشعار کوتاه این کتاب است.

■ اسماعیلی، سیدحبیب (۱۳۳۲، لیالستان)

برم شادی

مجموعه «برم شادی» در ۱۲۲ صفحه و در شمارگان هزار نسخه، در قطع رقعی، در سال ۱۳۸۷ توسط انتشارات شادمان در لاهیجان منتشر شده است.

این مجموعه مشتمل بر ۴۰ دوبیتی، ۱۲ هساشعر، ۱۱ شعر نو، سه غزل و هفت مثنوی گیلکی به‌گوش جلگه‌ای شرق گیلان به همراه برگردان به فارسی است.

درون‌مایه اصلی اشعار این مجموعه، پیرامون مفاهیم اجتماعی، دفاع مقدس و مسائل مربوط به کار و زندگی است.

بهار سروند

مجموعه «بهار سروند» در ۱۱۲ صفحه و در شمارگان هزار نسخه، در قطع رقعی، در سال ۱۳۹۴ توسط انتشارات رستم و سهراب در لاهیجان منتشر شده است. این مجموعه شامل ۹۰ دوبیتی، پنج مثنوی، پنج شعر نو و ۱۴ هساشعر گیلکی به گویش جلگه‌ای شرق گیلان به همراه برگردان به فارسی است. مضامین اصلی اشعار این مجموعه حول محور مفاهیم اجتماعی، آیین‌های اسلامی و زندگی و کار مردم گیلان می‌چرخد.

■ اکبرزاده، زهرا (۱۳۳۹، رشت)

سورخ وارث چادر

مجموعه «سورخ وارث چادر» در ۷۰ صفحه و در شمارگان هزار نسخه، در قطع رقعی، در سال ۱۳۹۶ توسط انتشارات پیام فرهنگ در رشت منتشر شده است. این مجموعه مشتمل بر دو بخش است، بخش اول شامل ۳۷ شعر کوتاه و بخش دوم دارای ۳۷ هساشعر به همراه برگردان به فارسی و واژه‌نامه است. مضمون اصلی اشعار این کتاب حول محور طبیعت‌گرایی و مفاهیم عاشقانه است.

■ امیرزاده واجارگاه، امیر «ا.ا. امیر» (۱۳۳۱، واجارگاه رودسر)

آزاردار نقل

مجموعه «آزاردار نقل» در ۱۹۳ صفحه و در شمارگان هزار نسخه، در قطع رقعی، در سال ۱۳۹۱ توسط انتشارات حرف نو در رشت منتشر شده است. این مجموعه شامل ۲۶۰ بیت شعر گیلکی در قالب مثنوی است که شاعر در پایان کتاب، برگردان به فارسی ابیات را به همراه معرفی نام درختان، مکان‌ها، بازی‌های محلی، ضرب‌المثل‌های به‌کارگرفته در منظومه با عکس‌هایی از واجارگاه

برای خوانندگان کتاب ارائه کرده است. کتاب به زبان نمادین از زبان درخت آزادی است که در محوطه مسجد جامع و اجارگاه قدکشیده و بر اثر بی‌توجهی بر زمین افکنده شده و به نوعی مرثیه‌گوی همزادان خود به دست تبر است و تاریخ و اجارگاه را حکایت می‌کند.

عاروس و دامات سنگ‌سیا بُئِن

مجموعه «عاروس و دامات سنگ‌سیا بُئِن» در ۱۱۰ صفحه و در شمارگان هزار نسخه، در قطع رقعی، در سال ۱۳۷۷ توسط انتشارات گیلکان در رشت منتشر شده است. این مجموعه شامل منظومه عاروس و دامات با برگردان به فارسی، واژه‌نامه، اعلام افراد، حیوانات، پرندگان، مکان‌ها و مانند آن به همراه منابع است. محتوای این منظومه، پیرامون باورداشت‌ها، فولکلور کوهپایه‌های جنوب شرق گیلان و افسانه‌های عامیانه مردم این خطه است.

■ امیریگانه، رفعت‌الله (۱۳۱۶-۱۳۹۵ غازیان)

غازیان و مجموعه شعر گیلکی

«غازیان و شعر گیلکی» کتابی است که در ۱۲۶ صفحه و در شمارگان هزار نسخه، در قطع رقعی، در سال ۱۳۹۳ توسط انتشارات حرف نو در رشت منتشر شده است. این کتاب مشتمل بر سه بخش معرفی غازیان بر اساس خاطرات نگارنده از منظر مردم‌شناختی و تاریخی، ۲۷ شعر گیلکی و آلبوم عکس‌های قدیمی خاندان امیریگانه است. محتوای اصلی اشعار این کتاب در بخشی درباره اقلیم و نوع زندگی مردم غازیان و در بخشی دیگر اشعاری با مفاهیم پندآموز و طبیعت‌گراست.

■ انوار، قاسم (۸۳۰ ه.ق، سراب-۸۳۷ ه.ق، خرجرد جام از توابع نیشابور)

کلیات قاسم انوار

«کلیات قاسم انوار» کتابی است که با تصحیح و مقدمه سعید نفیسی در سال ۱۳۳۷، توسط انتشارات کتابخانه سنایی در تهران منتشر شده است.

این دیوان شعر مشتمل بر تعدادی غزل، قطعه، رباعی و چند مثنوی به فارسی است. بخشی از اشعار کتاب اختصاص به ملمعات گیلکی قاسم انوار دارد که آمیخته به فارسی است. درون مایه اشعار این شاعر حول مضامین عرفانی، جهان‌شناسی و تصوف می‌چرخد.

ب

■ بارور، محمدتقی (۱۳۰۴، انزلی)

بالون صارا

مجموعه «بالون صارا» در ۹۶ صفحه و در شمارگان ۱۱۰۰ نسخه، در قطع رقعی، در سال ۱۳۹۰ توسط انتشارات فرهنگ ایلیا در رشت منتشر شده است. این مجموعه مشتمل بر شش منظومه بلند در بازه زمانی ۱۳۴۹ تا ۱۳۷۳ است. اشعار این مجموعه فرم محاوره‌ای دارد و بارور از نام شاعران، مخصوصاً شاعران گیلانی، شهرها، محلات و عناصر بومی به وفور در این مجموعه بهره برده است. درون مایه اصلی این کتاب، روایت مسائل اجتماعی و طبیعی پیرامون شاعر است.

کولهام زنگه آب، محیط زیست

«کولهام زنگه آب، محیط زیست» عنوان کتابی است که در ۸۸ صفحه و در شمارگان ۵۰۰ نسخه، در قطع رقعی، در سال ۱۳۹۴ توسط انتشارات حرف نو در رشت منتشر شده است. این مجموعه شامل مقالات و اشعار گیلکی در قالب مثنوی در خصوص دغدغه‌های شاعر نسبت به انسان، طبیعت، دریا، محیط زیست و هویت تاریخی است.

نازوک لافند

مجموعه «نازوک لافند» در ۱۶۸ صفحه و در شمارگان ۱۱۰۰ نسخه، در قطع رقعی، در سال ۱۳۸۶ توسط انتشارات فرهنگ ایلیا در رشت منتشر شده است.